

**БІОРОЗМАЇТТЯ КОРСУНЬ-ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО ПАРКУ –
ПАМ'ЯТКИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА**

К. М. Лоєнко, молодший науковий співробітник відділу охорони природи

В. М. Зінченко, завідувач відділу охорони природи

**Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник,
м. Корсунь-Шевченківський**

E-mails: loenko83@ukr.net; muzey@ck.ukrtel.net

***Анотація.** У статті висвітлено окремі проблеми Корсунь-Шевченківського парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення як об'єкта мережі природно-заповідного фонду України. Ландшафтний парк є значущою складовою Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника. Він має цікаве історичне минуле. Нині це важливий об'єкт культурної спадщини, що вирізняється значним біорозмаїттям. Подано короткий опис його флори та фауни, особливу увагу приділено рідкісним і таким, що зникають, видам тваринного та рослинного світу. Важливим елементом флори вважають також наявні в парку дендроекзоти. Найбільш вивчена група тварин парку – птахи. Невивченими на сьогодні є гриби, мохи та лишайники в рослинному світі, а в тваринному – комахи та плазуни.*

***Ключові слова:** Корсунь-Шевченківський парк, флора, рідкісні види, фауна.*

Актуальність цього дослідження полягає у систематизації наявних даних досліджень навколишнього середовища працівниками відділу охорони природи Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника.

Мета дослідження – детальне вивчення та дослідження вагомого об'єкта природо-заповідного фонду України – Корсунь-Шевченківського парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Матеріали та методи дослідження: загальний аналіз літературних джерел, біоморфологічні, екологічні, маршрутні методи.

Результати дослідження У 1782 р. на гранітних островах річки Росі в місті Корсуні за проектом швейцарського архітектора Ж.-А. Мюнца для

власника Корсунського староства князя С. Понятовського було споруджено панський будинок і закладено парк. Парк створювали за зразком англійських парків, що прийшли в садово-паркову архітектуру у другій половині XVIII ст. на зміну регулярному французькому парку. Він був сформований на основі природного ландшафту: насаджень листяних і хвойних дерев, численних річкових протоків, заводей, перекатів, мальовничих островів, гранітних скель, могутніх груп обкатаного каміння. Тобто, головними компоненти парку стали дерево, вода і камінь [1, с. 34].

Наступний етап становлення палацового ансамблю і формування парку (1787–1789) пов'язаний з ім'ям польського архітектора Я. Ліндсея. На території парку були висаджені барвисті чагарники, сад дикої флори, збудовані легкі павільйони, що ніби виростили із зелені пагорбів і чудово вписувались у неповторну флору паркових композицій.

У XIX ст. у зв'язку зі швидким ростом економіки, розвитком торгівлі та транспорту посилювався інтерес до впровадження в сади і парки рідкісних та екзотичних рослин. Приміром, за часів володарювання князів Лопухіних кількість екзотичних і рідкісних рослин у Корсунському парку сягала 70 видів, серед яких велика частина були рослинами захищеного ґрунту [1, с. 34–35].

З 1994 р. згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого № 79 та розпорядженням представника Президента в Черкаській області від 4 березня № 77 Корсунський парк було внесено до переліку об'єктів Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника, у штаті якого виокремили відділ охорони природи.

Незважаючи на те, що за радянських часів парку приділяли недостатню увагу, його рослинний світ на початку XXI ст. вирізняється значною різноманітністю. Загальна кількість визначених на сьогодні видів природної флори налічує 409 видів.

За останні 10 років комплексну інвентаризацію флори не проводили, а її вивчення ведуть фрагментарно, в основному маршрутним методом, та в незначних обсягах. Однак, за результатами обстежень 2010–2013 рр., на

території парку було виявлено 101 вид деревних видів, що належать до двох відділів. Зокрема, до відділу голонасінних належить 4 родини, 8 родів і 12 видів, а відділ покритонасінних об'єднав 29 родин, 58 родів і 89 видів [4, с. 115–116].

Цікавою є колекція дендроекзотів, що представлена 32 видами: *Styphnolobium japonicum* (L.) Schott., *Gleditsia triacanthos* L., *Catalpa bignonioides* Walt., *Ginkgo biloba* L. та ін. На території парку трапляються види, занесені до різних природоохоронних списків: до Червоного списку МСОП 8 видів – *Ginkgo biloba* L., *Alnus glutinosa* (L.) Gaerth., *Juniperus communis* L., *J. virginiana*, *Thuja occidentalis* L., *Picea pungens* Engelm., *Juglans regia* L. *Pinus strobus* L., *Aesculus hippocastanum* L.; до Червоної книги України 4 види – *Tamarix gracilis* Willd., *Taxus baccata*., *Syringa josikaea* Jacq.fil., *Spirea polonica* Blocki; до регіонально рідкісних рослин Черкаської області 1 вид – *Juniperus communis* L. На території парку зростають і могутні вікові дерева видів *Pinus strobus* L., *P. sylvestris* L., *Populus alba* L., *Quercus robur* L., *Tilia cordata* Mill. та ін.

Серед дерев, які мають історичне значення, варто назвати *Aesculus hippocastanum* L., біля якого любив відпочивати та малювати Т. Шевченко під час приїзду до Корсуня у 1859 р., та *Ginkgo biloba* L., посаджене у 1916 р. імператрицею Марією Федорівною. У східній частині ландшафтного парку збереглася також частина алеї (10 шт.), висадженої з *Picea abies* (L.) Karst, що нині має назву «Князівська алея».

Сучасна природна флора судинних трав'янистих рослин парку налічує 268 видів. Вони належать до 192 родів, 58 родин і 2 відділів. Відділ *Magnoliopsida* об'єднує 215 видів, *Liliopsida* – 53 види. Найчисельнішими є родини *Gramíneae*, *Brassicaceae*, *Lamiales*, *Asteraceae*, *Fabaceae*, *Rosaceae*, *Apiaceae*, *Boragináceae*, *Caryophyllaceae*, *Ranunculaceae*.

Вагомим елементом трав'янистої флори вважають рослини 6 видів, занесених до Червоної книги України, це – *Galanthus snivalis* L., *Tulipa quecetorum* Kloket Zoz, *Allium ursinum* L., *Stipaca pillata* L., *Paeonia tenuifolia* L. та *Pulsatilla pratensis* (L.) Mill.; до Зеленої книги України занесено 1

угруповання *Nupharluteum* (L.) Smith. та до переліку регіонально рідкісних рослин Черкаської області – 12 видів (*Asplenium septentrionale* (L.) Hoffm, *Actaea spicata* L., *Polypodium vulgare* L., *Nardus stricta* L., *Muscar ineglectum* Guss. Ex Ten., *Nymphaea alba* L., *Aspérula graveólens* L., *Iris graminea* L., *Scillasibirica* Haw., *Ornithogalum boucheanum* (Kunth) Aschers., *Equisetum hyemale* L., *Veratrum nigrum* L.) [7, с. 11–17].

Вивчення і дослідження мікофлори за останні 5 років проводили частково. На цей час визначено лише 40 видів грибів, що поширені в парку. Це переважно справжні гриби: *Armillaria mellea* (Vahl) P. Kumm., *Marasmius oreades* (Bolton) Fries, *Morchella esculenta* Pers., *Polyporus squamosus* (Huds.) Fr., *Trametes versicolor* (L.) Lloyd, *Laetiporus sulphureus* (Bull.) Murrill та ін.

Дослідження ліхенофлори, альгофлори та мохоподібних на території парку не проводили.

Видовий склад тварин здебільшого представлений видами, які витримують антропогенне навантаження, тому що територія парку розташована в межах населених пунктів: міста Корсуня-Шевченківського та хутора Нижні Боки.

Найбільшим представником фауни парку є козуля (*Capreolus capreolus*), яка періодично забігає на територію з довколишніх агробіоценозів. Із хижих звірів були ідентифіковані лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*), ласка (*Mustela nivalis*), борсук (*Meles meles*). У парку також наявні такі види: їжак звичайний (*Erinaceinae europaeus*), кріт звичайний (*Talpa europaea*), заєць-русак (*Lepus europaeus*), білка звичайна (*Sciurus vulgaris*), миша домашня (*Mus musculus*).

З плазунів зустрічаються черепаха болотна (*Emys orbicularis*), вуж звичайний (*Natrix natrix*), гадюка звичайна (*Vipera berus*), прудка ящірка (*Lacerta aagilis*), живородна ящірка (*Lacerta vivipara*), зелена ящірка (*Lacerta iridis*), медянка (*Coronella austriaca*), два останні види занесені до Червоної книги України [5, с. 148–159].

Одними із найбільш досліджених та поширених тварин є клас птахів. Визначення та класифікацію орнітофауни парку проводив завідувач відділу

охорони природи Д. Мачулка. Він визначив і сфотографував 40 видів птахів, що гніздяться в парку впродовж року. Зокрема, із хижих птахів на території парку вдень можна побачити *Erythropus vespertinus* (кібчик), а вночі – *Asio otus* (вухата сова). Найменш дослідженими є представники фауни, які ведуть нічний спосіб життя, але достеменно відомо, що в сутінках над парком ширяє руда вечірниця (*Nyctalus noctula*) [2, с. 72].

Найбільшим представником пернатих є лебідь шипун (*Cygnus olor*). Цього року на річці Росі зимувала пара з виводком у кількості 9 одиниць. Найменшою птахом парку є ремез (*Remiz pendulinus*). Загалом на території парку ідентифіковано 46 різних видів птахів.

Великою чисельністю і різноманіттям видів представлений клас комах. Однак їх не досліджували через брак спеціалістів цього напрямку. Та все ж два червонокнижні види ідентифікував молодший науковий співробітник К. Лоєнко: подалірій (*Iphiclus dalirius*) і жук-олень (*Lucanus cervus*).

Дослідження фауни акваторії річки Росі, що входить до меж парку, проводили поверхнево. На сьогодні визначені такі, зокрема, види риб: білий амур (*Stenopharynx godonidella* val), верховодка (*Alburnus alburnus* L.), в'юн (*Misgurnus fossilis* L.), густера (*Blicca bjoerkna* L.), карась золотий (*Carassius carassius* L.), карась сріблястий (*Carassius auratusgibelio* Bloch), краснопірка (*Scardinius erythrophthalmus* L.), лин (*Tinca tinca* L.), лящ (*Abramis brama* L.), окунь (*Perca fluviatilis* L.), плітка (*Rutilus rutilus* L.), сом (*Silurus glanis* L.), судак (*Lucioperca lucioperca* L.), щука (*Esox lucius* L.) [5, с. 129–139].

Крім того, акваторія річки Росі є ареалом для проживання таких видів ссавців, як видра річкова (*Lutra lutra*), бобр річковий (*Castor fiber*), ондатра (*Ondatra zibetica*). У зв'язку зі збільшенням антропогенного навантаження та погіршенням екологічного стану річки Росі різко зменшилась популяція річкового рака (*Fstacu sastacus*) та представників класу земноводних: жаби звичайної (*Bufo bufo*), зеленої (*Bufo viridis*), очеретяної (*Bufo calamita*), ропухи (*Rana terrestris*).

Висновки. Отже, дослідження, яке ми провели, дає підстави стверджувати, що флора та фауна Корсунь-Шевченківського парку вирізняються численним розмаїттям видів, з-поміж яких на особливу увагу заслуговують рідкісні види й такі, що зникають. Розміщення цього об'єкта природно-заповідного фонду в межах населених пунктів Корсунь-Шевченківського району призводить до значного антропогенного навантаження. Працівники Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника постійно проводять заходи з екологічного виховання його відвідувачів, поширюють матеріали екологічної тематики в ЗМІ. Серед проблемних питань варто назвати недостатню кількість спеціалістів відділу охорони природи, необхідних для повноцінного комплексного дослідження Корсунь-Шевченківського парку.

Список використаних джерел

1. Давиденко, Г. Жива окраса Корсуня / Г. Давиденко // Корсунський часопис. – 1998. – № 7–8. – С. 34–37.
2. Екологічна мережа Центрального Придніпров'я : монографія / М. І. Башенко, О. Ф. Гончар, В. В. Лавров, С. І. Дерій. – К. : Центр екологічної освіти і інформації, 2009. – 386 с.
3. Ландшафтний парк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.korsun.ic.ck.ua/pages/4>.
4. Лоєнко, К. М. Таксономічний склад дендрофлори парку в м. Корсуні-Шевченківському / К. М. Лоєнко // Бессерівські природознавчі студії. Матеріали всеукр. наук. конф. м. Кременець. – Кременець, 2014. – С. 115–116.
5. Природа Украинской ССР. Животный мир / ред. В. А. Топачевский. – К. : Наукова думка, 1985. – 240 с.
6. Фещенко, А. Корсунські острови та їхня околиця / А. Фещенко // Краєзнавство. – 1928. – № 4. – С. 13–19.
7. Шевчик, В. Л. Список рідкісних видів судинних рослин, що підлягають охороні в межах Черкаської області / В. Л. Шевчик, А. А. Куземко, Г. А. Чорна // Заповідна справа в Україні. – 2006. – Т. 12. – Вип. 1. – С. 11–17.

References

1. Davydenko, H. (1998). Zhyva okrasa Korsunia [Living decoration Korsun]. Korsunsky periodical, 7–8, 34–37.
2. Bashchenko, M. I., Honchar, O. F., Lavrov, V. V., Derii, S. I. (2009). Ekolohichna merezha Tsentralnoho Prydniprov'ia [Ecological network of the Central Dnieper region] Kyiv, Center of ecological education and information, 386.

3. Landshaftnyi park [Landscape park]. Available at: <http://www.korsun.ic.ck.ua/pages/4>.

4. Loienko, K. M. (2014). Taksonomichnyi sklad dendroflory parku v m. Korsuni-Shevchenkivskomu [The taxonomic composition of the dendroflora of the Park in the city of Korsun-Shevchenkivskiy]. Bussers nature studios. Materials of allukrainian scientific conference in Kremenec, 115–116.

5. Topachevskiy, V. A (1985). Pryroda Ukraynskoï SSR Zhyvotnyi myr [The nature of the Ukrainian SSR Fauna]. Kyiv, Naukova dumka, 240.

6. Feshchenko, A. (1928). Korsunski ostrovy ta yikhnia okolotytsia [Korsun Islands and their surroundings]. Area study, 4, 13–19.

7. Shevchyk, V. L., Kuzemko, A. A., Chorna, H. A. (2006). Spysok ridkisnykh vydiv sudynnykh roslyn, shcho pidliahaiut okhoroni v mezhakh Cherkaskoi oblasti [The list of rare vascular plant species to be protected within Cherkasy region] Zapovidna sprava v Ukraini, 12/1, 11–17.

БИОРАЗНООБРАЗИЕ КОРСУНЬ-ШЕВЧЕНКОВСКОГО ПАРКА – ПАМЯТНИКА САДОВО-ПАРКОВОГО ИСКУССТВА

К. М. Лоенко, В. М. Зинченко

Аннотация. В статье освещены отдельные проблемы Корсунь-Шевченковского парка – памятника садово-паркового искусства государственного значения как объекта сети природно-заповедного фонда Украины. Ландшафтный парк является значимой составляющей Корсунь-Шевченковского государственного историко-культурного заповедника. Он имеет интересное историческое прошлое. В настоящее время важен как объект культурного наследия, отличается значительным биоразнообразием. Подано краткое описание его флоры и фауны, особое внимание уделено редким и исчезающим видам животного и растительного мира. Важным элементом флоры считаются также произрастающие в парке дендрозкзоты. Наиболее изученной группой животных парка можно считать птиц. Незучеными на сегодня в растительном мире являются грибы, мхи и лишайники, а в животном – насекомые и пресмыкающиеся.

Ключевые слова: Корсунь-Шевченковский парк, флора, редкие виды, фауна.

BIODIVERSE OF KORSUN-SHEVCHENKO PARK – MONUMENT OF LANDSCAPE ART

K. Loienko, V. Zinchenko

Abstract. The some problems of the Korsun-Shevchenkivski Park of monuments of landscape architecture of national significance and object of the Nature Reserve fund of Ukraine are described in this article. The Park is a part of the State Korsun-Shevchenkivskivski Historical – Cultural Reserve. It has an interesting historical past. At the present time, it is the object of cultural heritage and characterize by large biodiversity. The brief description of its flora and fauna is given, particularly, give attention to rare and endangered species of flora and fauna. An important element of the flora is the exotic arboreal plants of the Park. It was assumed that the most studied group of animals of the Park are birds. At the present some objects of flora: mushrooms, mosses and lichens and fauna: insects, reptiles are unstudied.

Keywords: the Korsun-Shevchenkivski Park, flora, rare species, fauna.